

FORORD

Med dette temanummer af *Uddannelseshistorie* ønsker vi med udgangspunkt i temaet kultur, religion og race at belyse, hvordan man har sær- og forskelsbehandlet visse elevgrupper pga. deres kulturelle, religiøse og/eller racemæssige baggrunde.

Måske er det dog frugtbart i denne sammenhæng at begynde med tanken om det modsatte: idealet om at behandle alle ens. Denne tankes ophav kan tentativt stedfæstes enten i antikke ideer om naturen, i visse religioner, i oplysningstidens ideer om menneskerettighederne, i forbindelse med fremvæksten af fælles skoler for "alle" eller i socialistisk tankegods fra slutningen af 1800-tallet. Tilsyneladende skal vi dog helt op i det 20. århundrede, før denne tanke politisk set får global gennemslagskraft. Med Anden Verdenskrig som bagtæppe blev kolonialisme, racelære, frenologi, eugenik m.v. diskrediteret internationalt. I FN-regi blev dette formuleret i menneskerettigheds-erklæringen fra 1948, som gør op med forskelsbehandling på baggrund af bl.a. race, farve, køn, sprog og religion. Diskrimination ophørte påviseligt ikke af denne grund, men herved igangsattes en global udvikling, som ikke lader til at aftage i det 21. århundrede. Der er aktuelt en øget bevidsthed om diskrimination af alle slags, og ambitioner om en mere nuanceret eller, om man vil, dømmende omgang med fortiden. Der gives undskyldninger for fortidens synder på regeringsniveau, og både nationalt og internationalt er der et opgør med personligheder og monumenter, som symboliserer fortidige eksempler på forskelsbehandling.

Den svenske idehistoriker Martin Wiklund kalder ligefrem historieskrivning for en "domstol." Han fremstiller denne analogi både ud fra dens muligheder og dens begrænsninger. En tydelig tendens, som han beskriver i de seneste årtier, er dog til en skærpelse af denne dømmende funktion af historiografien: "Kan historiker bidra till ett mer rättvist minne? Under de senaste decennierna har det i många länder förts historiska debatter som påminner om rättegångar. Enskilda aktörer, ideologier, stater och hela kulturer har placerats på de anklagades bänk."¹

Dette åbner en række principielle spørgsmål, som vi kun skitse-mæssigt har mulighed for at diskutere i dette forord. Dog mener vi, at en mere nuanceret diskussion af historiografiens rolle er nødvendig i lyset af en yderst polariseret offentlig debat. I det følgende kan tre positioner skitseres: En fornyet Whig-historiografi, en emancipatorisk historiografi og en objektivistisk historiografi. Disse tre

---

1 Wiklund 2012, omslag.

positioner er her gengivet alt for firkantet, men kan måske inspirere til en debat om vores omgang med svære fortider.

Hvad Whig-historikerne blev kritiseret for, i en britisk sammenhæng, var, at de i deres fremskridtstro mente at være moralsk overlegne, klogere og mere oplyste end samtlige de historiske aktører, de beskrev. De stod som det foreløbige slutresultat af en historisk udvikling, som denne udviklings naturlige toppunkt. Denne position lægger sig op ad en fremskridts-fortælling, som i visse eksempler på aktuel historieskrivning stadig ligger som implicit bagtæppe for en række opgør med fortidens aktører – hvorfor vi måske er vidner til en ny type af “Whig”-historie? I denne position opereres der med en implicit moderne renhedshistorie – at vi reelt kunne forestille os at blive kollektivt rensset for de sygdomme, som florerede i fortidens mørke tider. Ideer om vragrester og spøgelse, altså forundringen over, at disse (forkastelige) elementer alligevel er med os i nutiden, kan kun forstås på baggrund af en grundforestilling om en mulig historisk udvikling, som ikke har disse elementer med ind i sin samtid.

En beslægtet, men lidt anderledes historiografi, er en emancipatorisk historieskrivning, som ved at give stemmer (voice) til oversete og diskriminerede grupper kan hjælpe disse til en “frigørelse” fra denne position og en kommende inddragelse i væsentlige politiske og kulturelle beslutninger.² Dette kan også forstås som en form for kollektiv psykoanalyse – altså at historieskrivning om en diskriminering kan hjælpe til kollektivt at overkomme denne. I denne type historiografi er nutiden i fokus. Der er tale om fortidige synder, som stadig trækker spor ind i nutiden. Nulevende mennesker, der stadig bærer mén efter forskelsbehandling i barndommen, f.eks. Godhavn-drengene og de grønlandske børn, som blev sendt til Danmark i 1950’erne. Her er argumentet, at selve dét, at fortidens uretfærdigheder bliver kendt og anerkendt i offentligheden, er en forudsætning for og et vigtigt skridt på vejen til at komme videre. Det er ikke alle fortalere for denne position, som kombinerer den med en fremskridtstro. Tværtimod findes eksempler på en mistillid til, at nutidens forskere og fortolkere kan sætte sig ud over den fortid, som de er dannet af, som når der i de nye identitetspolitiske strømninger sættes spørgsmålstejn ved, hvem der har ret til og er i stand til at fortælle hvilke historier.

Som tredje position henviser Wiklund til, at en ny objektivisme er synlig hos mange historikere, som tidligere ellers har været kritiske over for objektivisme.³ Målet for denne type historiografi er, i en stærkt polariseret tid, at være en “videns”-stemme, som så nøgternt som muligt redegør for “bloß, wie es eigent-

---

2 Larsen og Larsen 2012; Wiklund 2012.

3 Wiklund 2012:14.

lich gewesen.”⁴ Dette synspunkt står ikke mindst styrket i lyset af “fake news” og målrettet desinformation. Der er talrige eksempler på “fake pasts,” som historikere ville mene, de godt kunne “modbevise” – hvis nogen ville høre på dem. Denne sidste position knytter sig ikke entydigt til hverken en fremskridtsfortælling eller en forfaldsfortælling, men ligner måske den kritik af både romantisk og ny-humanistisk guldalderdyrkelse, som blev fremsat af J.N. Madvig i 1830’erne. Han argumenterede for, at enhver tid har sine sygdomme.⁵ En advarsel over for de automatisk positive virkninger af en sådan objektivisme er relevant at nævne i denne sammenhæng. I Norges forskningsråds strategiske plan for 1994-97 kom denne betragtning:

“Ett og samme forskningsresultat kan også få stikk motsatte normative virkninger. Et aktuelt eksempel er at økt kunnskap om innvandreres kulturelle bakgrunn både kan slå ut i økt rasisme og økt tverrkulturell forståelse. Blant annet på grunn av slike forholdne har *Området for Kultur og Samfunn* i foreliggende plan vært tilbakeholdent med å fastsette konkrete kvantifiserbare mål for virkningene av samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning.”⁶

Vi ønsker ikke at forkaste nogen af disse positioner, men maner til, at hvis det handler om at forstå fortiden bedre, må vi (stadig) gå til den med oprigtig nysgerrighed over for de logikker, som lå bag de fortidige aktørers handlinger. Hvad er det for verdensopfattelser, som har givet mening før? Dvs. prøve at forstå fortiden på en måde, som både er kritisk, retfærdig og loyal. Dermed er historiografien drevet af en interesse i at “forstå” fortiden og dens mennesker i konteksten af “res gestæ” – i stedet for at fremstille alle skræmmebillederne som et uformidlet rædselskabinet.

I Bjørn Hamres artikel om eugenikkens historie i den danske velfærdsstat argumenteres der for, at eugenik, som ofte oversættes med begrebet racehygiejne, gennem 1900-tallet fik afgørende betydning for opfattelsen af skellet mellem at være normal og unormal. I en pædagogisk kontekst førte dette til en række distinktioner og deraf følgende forskelsbehandling. Hamre beskriver det modsætningsfyldte i, at Danmark i 1929 var det første land, der fik en lovgivning for eugenik, når det samtidig historisk har været båret af en selvforståelse, hvor demokrati, lighed og deltagelse har været nøgleord.

I Trine Ølands artikel argumenteres der for en tæt sammenhæng imellem reformpædagogiske og progressive ideer om børns udvikling og et racialiseret og

---

4 Ranke 1824.

5 Madvig 1832.

6 Området for kultur og samfunn 1994:2.

hierarkisk syn på udviklingen af hele samfund og kulturer. Gennem et nærstudie af pædagogiske ideer i perioden 1928-1952 studeres dette aspekt af den intellektuelle arv, som progressivismen efterlader pædagogikken med. Der argumenteres for, at progressivismens begreber om *barn* og *udvikling* er restriktive og racialt kodede, og at en racial struktur derfor er til stede i progressivismen.

Jin Hui Lis artikel tager udgangspunkt i migrantelevers erfaringer med de sociale aspekter i skolen i relation til den racisme, de oplevede i deres lokalsamfund i 1980'ernes Danmark, f.eks. at blive drillet i skolen pga. hudfarve og udseende eller at blive jagtet af 'Grønjakkerne' i og uden for skolen. Disse erfaringer fra tidligere migrantelever forstås i lyset af den større historiske kontekst. I 1980'erne sås en stigende racisme og fremmedhad til migranter i det offentlige rum og debatter. Et nedslag i 1985 viser, at der blev rapporteret et stort antal begivenheder relateret til "raceuro" i medierne. Artiklen belyser folkeskolens håndtering af racisme ud fra et elevperspektiv – et perspektiv, som hidtil har været negligeret i den historiske forskning i folkeskolens modtagelse og uddannelse af migrantelever.

I 2021 er det 300 år siden, at Frederik IV tog initiativet til det hidtil mest ambitiøse skolebyggeri for bønderbørn med grundlæggelsen af 240 grundmurede skoler fordelt over kongens rytterdistrikter på Sjælland, Lolland, Falster, Fyn og Østjylland. Et initiativ, som kan forstås som optakten til enevældens ideer om skoler for "alle" børn. I denne anledning bringes to artikler om det tidlige 1700-tals skoleinitiativer. Ingrid Markussen har i 50-året for sin bog om Prinsesseskolerne i Søllerød⁷ genbesøgt temaet og undersøger i sin artikel motiverne og ideerne bag de skoler, som Frederik IV's søskende, prins Carl og prinsesse Sophie Hedevig, lod oprette på deres egne godser samtidig med udrulningen af kongens rytterskoleprogram. Allan Tønnesen behandler rytterskolernes fysiske rammer i en artikel, der både beretter om skolernes tilblivelseshistorie og gør status og kommenterer på bygningernes tilstand i dag.

Under Årets oversigter findes traditionen tro Signe Holm-Larsens gennemgang af udviklingen inden for uddannelsesområdet i det forgangne folketingsår, som i år udkommer under titlen "Samfundspres og selvbestemmelsesret – uddannelserne i folketingsåret 2020-2021", og Christian Larsens oversigt over ny uddannelseshistorisk litteratur i årsbibliografien. Derudover bringes anmeldelser over nye væsentlige uddannelseshistoriske udgivelser.

God læselyst!

*Jesper Eckhardt Larsen og Karoline Baden Staffensen
Temaredaktionen for Uddannelseshistorie 2021*

---

⁷ Ingrid Markussen 1971.